

Omkring Frimurergård og Frimurerhave i Varde

Af Evald Larsen

Den 12. okt. 1956 var det 100 år siden, Sct. Jacobi skole blev indviet, og jubilæet fejredes på forskellig vis.

Pastor emeritus Edvard Eller boede på det tidspunkt i den såkaldte Frimurergård, Grydergade 1. Ifølge Dalsgaard Hansens bog, *Varde skoler gennem 100 år*, indledte Edv. Eller sin jubilæumshilsen således: »Varde skole og Frimurergården er naboer og blev vist begge bygget i 1856. Her fra overlærer Olsens og viceinspektør Jepsens bolig, der nu er min, vinker jeg min jubilæumshilsen over til naboen. »Den gamle skole« er den skønneste bygning i Varde med sine liniers og forholdslykkelige harmoni.«

Pastor Eller havde imidlertid ikke ret i sin formodning om bygningernes jævnbyrdighed i alder.

I 1856 havde den først opførte del af vore dages Frimurergård ligget der i ca. 8 år. Og bygherren var såmænd skolelederen, Jacob Jacobsen, der døde i foråret 1856, og som altså ikke kom til at virke ved Sct. Jacobi skole. Jacobsen, en provstesøn fra Darum, kom til Varde i 1823, 25 år gammel. Året efter fjøedes klokker- og kordegneembedet ved Sct. Jacobi kirke til lærerembedet, og dermed fik Jacob Jacobsen fri bolig i den gamle degnebolig, som lå kirken ganske nær i Grydergade.

Der holdtes skole i 2 lokaler på det gamle rådhus, opført 1785, som lå ret langt fremme på torvets nordside, indtil den i 1834 flyttedes til et pakhuis ved kirkens sydside, købt af fru Schultz, ejerinden af den store købmandsgård, Torvet 4, og indrettet med 2 klasseværelser, i 1842 udbygget med endnu et klasseværelse. – Der var da 197 børn i skolen.

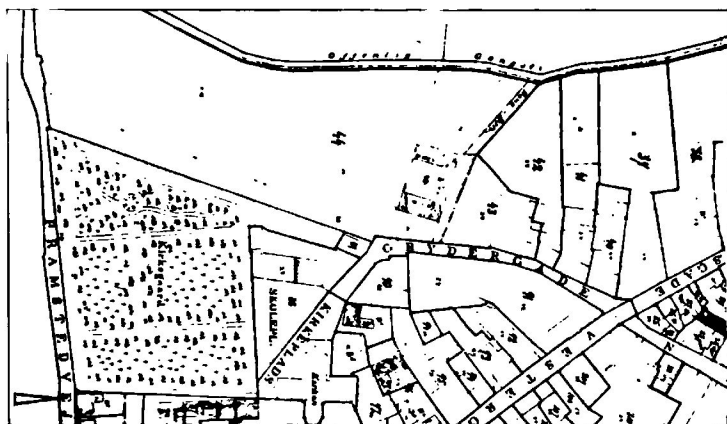

Fig. 1. Udsnit af et kort fra 1884 over Varde købstad. Ejendommene havde netop i dette år fået nye matrikelnumre, og de er stadig gældende. Skolen og skolepladsen har nr. 88. På grund nr. 89 stod sprøjtehuset fra 1872 til 1939. Nr. 44 er Havretoften med Borgmestergården. Varde byhistoriske arkiv.

Jacob Jacobsens slægt var meget anset. En farbror, Niels Jacobsen, var en tid ejer af Den Kampmannske Gård i Varde, og en moster var gift med købmand Niels Thorsen, som i en årrække var ejer af Den Palludanske Gård (Vestergade 15). Han var også ejer af et stort stykke markjord, »Havretoften« kaldet, som fra Slotsgade strakte sig op til lidt på den anden side af den nuværende Skolevej. Mod øst var den på en længere strækning begrænset af kirkegården, som var anlagt i 1810, og mod vest af en spadseresti »bag om byen«.

Niels Thorsen døde i april 1843, og ved auktionsskøde fra Thorsens arvinger, læst 22. juli 1844, overtog Jacob Jacobsen »Havretoften«, som med sit nordøstre hjørne kom Grydergade med degneboligen meget nær.

Til Jacobsens embede var der embedsjord, og han drev landbrug som så mange af byens borgere. I en brandforsikringsprotokol fra 1847 ses det, at der ved degneboligen var

opført »et sidehus, 6 fag langt, grundmur og tegltag, til stald og lade«, som stod for Jacobsens egen regning.

Af Varde bygningskommissions forhandlingsprotokol: »Året 1847 d. 3. juli indfandt Varde bys bygningskommission sig på Grydergade ved den såkaldte Havretoft, tilhørende skolelærer Jacobsen, for at bestemme, hvorledes den bygning bør situeres, som Jacobsen agter at opføre på bemeldte toft.« – Jacobsen ønskede ikke for tiden at opføre nogen bygning ud til vejen, men foretrak at bygge længere tilbage på toften. Man enedes om en afstand fra bygningen til Grydergade på 20 alen, for det tilfælde, at der senere skulle bygges nærmere gaden. – En bestemmelse, der blev af overordentlig stor betydning for den færdigbyggede gårds hele fremtræden i gadebilledet.

Der blev nu bygget. – Ved brandtaksation i juli 1849 hos skolelærer Jacobsen på Grydergades vestre side, gård nr. 173, takseredes 7 fag stuehus, grundmur og tegltag, kjælder under 2 fag af husets halve side, til beboelse, samt 8 fag udhus, samme slags bygning, de 2 fag med loftskud til bryggers m.v. og resten til avlsbrug. Forsikringssum i alt 2740 rdl. Samtidig noteredes, at Jacobsens sidehus ved degneboligen udgik som nedbrudt af brandforsikringen.

Ved fællesmøde mellem skolekommission og kommunalbestyrelse d. 6. februar 1856 drøftedes afstikning af byggepladsen for den ny Sct. Jacobi skole samt rydning af pladsen, der hidtil havde været benyttet ved gymnastikundervisningen.

Jacob Jacobsen fik ikke set skolebygningen fuldført og færdig til indvielse d. 12. nov. 1856. Han havde ligget syg derhjemme i nogen tid, før han døde i foråret samme år.

På kort over Varde købstad 1858 finder man naturligvis Sct. Jacobi skole afsat, men også Jacobsens gård er tegnet med tre længer eller fløje, og af en brandtaksation 1857 fremgår det, at han havde nået at opføre endnu en bygning inden sin død.

Ved skøde, tinglæst 8. juli 1867, overdrog enken Marie Jacobsen, født Sidelmann, til apoteker A. F. Helms ejendommen, Havretoften kaldet, med undtagelse af den del, der er afhændet til kirken til begravelsesplads. Det var et jordstykke ned mod Slotsgade, af form som en trekant, 9306 kvadratalen, som i 1863 blev lagt ind til den i 1810 anlagte kirkegård, som

var ved at være for lille. Den tilbageværende del bestod efter kommunens beregning af 40051 kvadratalen.

»Så medfølger og de påstående brandforsikrede bygninger, nyt nr. 189, der er opførte af min mand, samt vedliggende fra toften indtagne haver og gårdsplads foruden den, hvorpå bygningen står, hvilken grund naturligvis medfølger.« – Købesum 2200 rigsdaler.

Apoteker Andreas Fridsch Helms drev Varde apotek 1837-1869. I en brandtaksation under en senere ejer skrives udtrykkelig, at 2 af de 3 fløje af gården er opført i året 1869, og det må nok forstås således, at apotekeren har om- og udbygget Jacob Jacobsens gård til det statelige bygningsværk, som helt op til vor tid stod med kamtakkede og svungne gavle.

Ved folketælling 1870 boede i gården på Grydergades vestre side foruden apoteker Helms, 61 år gammel, 2 døtre på 17 og 16 år og en 50-årig husbestyrerinde. – Helms døde 26. juni 1880, og der udstedtes skifteretsattest, læst 14. februar 1881, som adkomst for A. F. Helms' arvinger.

I oktober 1880 fik Varde en ny byfoged, Chr. Ludvig Lendrop. Han ønskede ikke at overtage den såkaldte Byfogedgård, hvor 3 af hans forgængere havde boet. Gården – som forlængst er nedbrudt – lå over for Lohses boghandel (Storegade 25). »Han var en ceber herre, der indrettede sig komfortabelt her, holdt ekvipage og førte sig fornemt«, skrev litteraten Ludvig Murtfeldt om ham.

Foreløbig lejede han sig ind i gården på Havretoften, og i 1884 ønskede han at købe hele herligheden med store tanker om at omdanne dele af toften til have eller park. Ved skøde, tinglæst 21. april 1884, fra apoteker Helms' arvinger overdroges ejendommen, nu matr. nr. 44, Varde bygrunde, til borgmester, by- og herredsfoged Lendrop. Købesummen var 15.000 kr. – Det bemærkedes i skødet, at der ved skøde af 8. januar 1883 var overdraget til Varde kommune et areal, stort 600 kvadratalen, til gangsti eller offentlig passage, kun til fodgængere, »fra Grydergade indtil spadserestien, der løber bag om byen«.

Varde var nok for lille en by for Lendrop, og der var formentlig ikke blevet ret meget have af Havretoften, da han

søgte og fik borgmester- og byfogedembede i Horsens, en by, der måske dengang havde 5 gange så mange indbyggere som Varde. Lendrop flyttede ret tidligt på året, og hans efterfølger i Varde, J. F. Hilarius Kalko, fik beskikkelse 15. maj 1885.

Vestjyllands Dagblad, d. 16. maj 1885: By- og herredskontoret vil, som vi erfarer, forblive på samme sted som hidtil, idet by- og herredsfoged Kalko i torsdags af de nuværende ejere for 5 år har lejet en del af den borgmester Lendrop tidligere tilhørende ejendom i Grydergade.

Der var straks en køber til gård og have, matr.-nr. 44. Lendrop fik i Varde d. 9. marts 1885 opsat en købekontrakt, hvorefter han sælger Havretoften til gæstgiver H. C. Jensen. I kontrakten står bl.a.: »Ejendommen tiltrædes af køberen førstkommende april flyttedag d.å., til hvilken tid den hele ejendom kan fordres overleveret køberen, som modtager samme i den stand, hvori den da befindes, dog forbeholder sælgeren sig at medtage uden erstatning enkelte blomster og buskvækster af haven efter eget valg. Køberen har fra dags dato adgang til haven og til at påbegynde arbejde i denne.«

I bogen *Vestjysk Frimureri*, en historisk oversigt ved pastor Povl-Erik Bjerno, nævnes det i indledningen, at der i 1871 i Århus stiftedes en loge under navnet »Sct. Clemens«, og det synes, som om det har været meningen, at alle sydjyske loger og brødre skulle fungere i forbindelse med »Sct. Clemens«.

Af brødre, som havde bopæl i det vestjyske, er nævnt flere Varde-købmænd, optaget i logen i Århus, og især bemærker vi, at Rasmus Olsen, karetmager i Varde, og Hans Christian Jensen, avlsbruger sammesteds, begge er optaget d. 10. dec. 1877.

Ganske kort tid efter sendte en ivrig frimurer, W. Beyer, Søviggaard, brev til brødre i Ribe, Esbjerg og Ringkøbing og indbød til en sammenkomst i Varde mandag d. 7. jan. 1878 hos gæstgiver, broder Nic. Thomsen, eftermiddag kl. 3. Her oprettedes »Vestjysk Broder-Samfund«.

»Sct. Clemens« i Århus var tilsynsførende loge, men i dennes skrifter har man intet fundet om arbejdet i Vestjylland, heller ikke om, at man en halv snes år senere nægter tilladelse til oprettelse af en instruktionsloge i Varde.

– Varde var oprindelig udpeget som mødested for Vestjysk Broder-Samfund, men det blev snart til, at de fleste møder holdtes i Esbjerg.

Fra mødeprotokollen d. 16. nov. 1885 citeres: »Meddelelse fra Varde-brødrene om, at disse i Varde havde købt en ejendom, hvor påtænkes en instruktionsloge-bygning opført, når den fornødne tilslutning måtte blive et sådant foretagende til del, som således ønskes taget til overvejelse af brødrene i Esbjerg«.

Annonce i aviserne i Varde den 24. nov. 1885: »Da der her i byen om ca. 8 dage vil være at indkvartere en afdeling af et gendarmerikorps, bestående af henimod 30 mand og 12 heste, således at indkvarteringen skal ske på et eller om fornødent to steder, anmodes de, der mod en nærmere fastsat godtgørelse måtte ønske at afgive de fornødne lokaler m.v. hertil, om inden den 25. ds., eftermiddag kl. 6, desangående mundtlig eller skriftlig at afgive tilbud, der kunne modtages af borgmesterkontoret hersteds.

I Varde indkvarteringskommission, den 22. nov. 1885.

Kalko, H. F. Hansen, L. C. Lassen.«

Af byrådsmødereferat, 26. jan. 1886: Det interessentskab, der ejer Borgmestergården, ville modtage gendarmene på betingelse af, at kommunen yder garanti for lejen i 3 år, hvorimod købmand A. Andersen i Sdr. Varde, (Gellerupvej 8) ville modtage dem uden en sådan garanti.

30. januar melder aviserne: Gendarmene ville nu blive indkvarterede i Sdr. Varde, da ejerne af Borgmestergården ikke have villet frafalde fordringen om garanti.

– Gården, der senere i folkemunde benævnes, Frimurergården, kaldes her Borgmestergården, og årsagen hertil må være, at borgmester Lendrop boede i den som lejer i ca. 4 år og derefter som ejer knap et år. Og han efterfulgtes som lejer af borgmester Kalko.

Som ejere, interessentskab, anføres ved folketællingen 1. februar 1890: H. C. Jensen med flere.

Først 6 år efter H. C. Jensens køb af Havretoften blev der

skrevet skøde, som tinglæstes d. 23. marts 1891. Men forinden, nemlig d. 7. marts, havde H. C. Jensen udstedt en erklæring:

»Nævnte ejendom, matr.-nr. 189, nu nr. 44, Varde bygrunde, har jeg imidlertid ikke erhvervet til mig selv alene, men på et konsortiums vegne til sameje, og de mænd, der i forening med mig som samejere have medejendomsret til ejendommen, er følgende, til hvilke jeg for så vidt overdrager min købsret: 1. sagfører H. Nonboe 2. bankdirektør C. P. Pedersen 3. købmand J. M. Rødgaard, for hver $\frac{1}{3}$, 4. karet- og hjulmager R. Olsen 5. gartner E. Rømhild, disse to mænd i forening for $\frac{1}{3}$, jeg selv andel for $\frac{1}{3}$.«

Om Rasmus Olsens og Hans Christian Jensens optagelse i »Sct. Clemens« i Århus har vi allerede hørt. Sidstnævnte betegnedes da som avlsbruger, i købekontrakten som gæstgiver, men i Handelskalenderen for 1883 er han opført som eneste ejendomsmægler i Varde.

Sagfører Nonboe og bankdirektør C. P. Pedersen blev, efter at de sidst i 1890-erne var flyttet til Esbjerg, optaget i en instruktionsloge 1904, og det noteredes ved denne lejlighed, at de begge var optaget i »Sct. Clemens« i 1885. Hvornår J. M. Rødgaard og Emil Rømhild blev optaget i frimurerloge, vides ikke.

Købmand Jens Morten Rødgaard stammede fra Nordby Fanø, og han havde fra 1875 en kolonialforretning i Skovbogade (nu Storegade 47). Rømhilds far, gartner Chr. Ludvig Rømhild, boende i Østergade, Varde (matr.-nr. 159), døde i 1871, og sønnen hjalp efter nogle uddannelsesår moderen med at føre gartneriet videre.

H. C. Jensen, gæstgiver og ejendomshandler, var for øvrigt også postkører og vognmand. Han var født i Varde 1831, og hans frimurerbrødre var gennemgående en snes år yngre end ham. H. C. Jensen har sikkert haft store planer med købet af Havretoften, og det har været ham en stor skuffelse, at der ikke blev givet tilladelse til opførelse af en instruktionslogebygning på et udsnit af den stort anlagte »Frimurerhave«.

Pr. 1. april 1893 foretoges i Varde en embedsoplægning således, at nogle sogne blev taget fra Øster og Vester herreder

og sammenlagt med 8 sogne fra Skads herred, så der blev et nyt embede omfattende Varde købstad og landjurisdiktion, og dette embede besattes med by- og herredsfoged Borberg, medens Kalko fortsatte som herredsfoged i Øster og Vester herred.

Sidstnævnte forsøgte forgæves gennem nogle år at få bygget en embedsbolig. Da det stadig afsloges af myndighederne, traf Kalko aftale med murermester H. F. Hansen om opførelse af en ejendom, som han kunne leje.

Den 19. okt. 1896 averteredes i avisen, at Øster og Vester herred kontor var flyttet fra »Frimurergården« til »Villa judicis« ved Frisvadvejen i Varde. (I dag Dommerkontoret, Frisvadvej 3).

Den 16. maj 1892 tinglæstes et skøde til H. C. Jensen, H. Nonboe, C. P. Pedersen og J. M. Rødgaard fra Rasmus Olsen og Emil Rømhild på $\frac{1}{2}$ af ejendommen, matr.-nr. 44, »således, at hver af køberne nu eje $\frac{1}{4}$ «.

Olsen og Rømhild trak sig altså ud af konsortiet. Gartner Rømhild har sandsynligvis haft meget at gøre med havens indretning og tilplantning, måske allerede i det år, Lendrop ejede den.

– I denne forbindelse kan det nævnes, at der i sommeren 1889 byggedes præstegård på den anden side af Vestervold (Vestervold 1), og her var det overdraget Rømhild at anlægge haven.

Ved Frimurerhaven var der vel sagtens større udgift end indtægt, men så var der jo dog lejeindtægt af gården.

Ved folketælling 1890 boede i gården på Grydergade foruden Kalko, 47 år, hans mor, kammerråd Kalkos enke, 70 år, samt en husjomfru, en tjenestepige og 3 gendarmere. Sidstnævnte var resterne af det store gendarmerikorps, som først på året 1886 blev indkvarteret hos købmand A. Andersen i Sdr. Varde. – Gendarmene var ret hurtigt blevet udstationerede. Således oprettedes der bistationer i Esbjerg og Ribe i dec. 1886 foruden 8 faste bistationer i mindre byer i Sydvestjylland.

At de tre tilbageværende gendarmere hos købmand Andersen blev flyttet til Borgmestergården er let forståeligt. De var her nær bystyre, politimester og politistation. De tre gendarmere

Fig. 2. Frimurergården, fotografi fra o. 1900. Varde byhistoriske arkiv.

var beredne, og der var hestestald i udbygninger til Borgmestergården.

Overlærer Jens Olsen, som var skoleleder i Varde fra 1886 til 1911, udfoldede en stor og fortjenstfuld virksomhed på det skolemæssige og det kulturelle område. Her skal kun nævnes, at han var initiativtager til Vestjyske skolemøder, også kaldt Pineskolemøderne, og han startede i 1899 Varde forskoleseminarium.

Ved ankomsten til Varde fik Jens Olsen og hustru bolig på skolens 1. sal, hvor der i forvejen boede flere lærerfamilier.

For at skaffe plads på skolen til nogle klasser, som havde fået undervisning forskellige steder i byen, så skoleudvalget sig i oktober 1896 nødsaget til at lægge beslag på overlærerens lejlighed, og udvalget havde foreløbig lejet den såkaldte »Frimurergård« til bolig, dels for overlæreren og dels for enkelte andre af skolens lærere.

På tingdagen, d. 31. maj 1897, påtegnedes de respektive skøder med oplysning om, at samejet ophører således, at H. C. Jensen og J. M. Rødgaard erholder matr.-nr. 44d, hver for

År 1898 d. 14. maj blev af vurderingsmændene H. F. Hansen og J. Hauberg afholdt følgende vurdering til forandret indtegning i brandforsikringen.

Grydergade vestre side.

Overlærer J. Olsen. Matrikel-nr. 44a. Forsikrings-nr. 145.

a)	Forhus til gaden, 33 alen langt, 14 alen dybt, 7 alen højt, opført i 1869 på grunden uden særligt fundament, særdeles godt vedligeholdt, grundmur og tegltag, 2 skorstene, indrettet til beboelse, 5 alen højt indvendig, bræddegulv over det hele, fast loft, tildels med indskud og gibsdække med gesimser i alle værelser, på loftet findes 2 gavlværelser og 2 tagværelser med rørede og pudsede bræddevægge og gibset loft, vurderedes til 350 kr. pr. løbende alen	11550 kr.
	Af inventarium vurderedes 9 kakkelovne	580 kr.
b)	Sidehus i nord, sammenbygget med a), med inventarium, uforandret	4650 kr.
c)	Tværhus, sammenbygget med b), 33 alen langt, 13 alen dybt, 4½ alen højt, opført 1869 på grunden uden særligt fundament, særdeles godt vedligeholdt. Grundmur og tegltag, 3 skorstene, nu i det hele indrettet til beboelse, forsynet med fast loft, der er gibset, bræddegulve og betongulv, 18 kvadratalen kjælder under huset, vurderedes til 190 kr. pr. løbende alen	6270 kr.
	Af inventarium vurderedes	
	6 kakkelovne	280 kr.
	2 komfurer	60 kr.
	2 køkken- og spisekammerindretninger	90 kr.
	1 grubekjedel	20 kr. i alt
	Endvidere forsikredes brandmur, 2 stakitporte, 2 plankeværker, træpumpværk, halvtag, 4 alen langt, 3 alen dybt, 3 alen højt, tegltag, indrettet til retirade med cementgulv, i alt	990 kr.
d)	Havelysthus, stolpeværk med sammenstemmede fyldinger og zinktag på bræddeunderlag, fyldingsloft og bræddegulv, 4 alen langt, 3 ½ alen dybt, 3½ alen højt, vurderedes til	300 kr.
	i alt	<u>24790 kr.</u>

halvdelen, og H. Nonboe og C. P. Pedersen erholder matr.-nr. 44a og 44e, ligeledes hver for halvdelen.

Og samme dag læstes et skøde til overlærer J. Olsen fra H. Nonboe og C. P. Pedersen på nr. 44a. – 2 år senere, i maj 1899, købte Jens Olsen af Nonboe og Pedersen arealet matr.-nr. 44e, så hans haver strakte sig fra Grydergade op til Vestervold.

Her skal indskydes, at byrådet i Varde i 1894 i nogle møder efter et udvalgs indstilling fastsatte navne på nogle hidtil »udøbte« gader og veje, herunder spadserervejen forbi præstegården (opført 1889), som fik navnet Vestervold.

Det er tidligere nævnt, at apoteker Helms' arvinger ved skøde af 8. jan. 1883 til Varde kommune overdrog et areal til gangsti eller vej mellem Grydergade og en offentlig spadseresti. I skødet blev det oplyst, at dette vejstykke, 75 alen langt og 8 alen bredt, skulle gå fra baghusets nordvestlige hjørne og indtil spadserestien.

Der var altså tale om en udretning af stien, hvis øverste del havde en nordvestlig retning. På bykortet fra 1884 har man åbenbart ikke nået at foretage denne udretning. Den delvis nye vej fik efter pigeskolen, som omtales senere, navnet Skolevej.

Det stykke af Havretoften, der efter udretningen lå nord for Skolevej, fik matr.-nr. 44c, men efter sammenlægning med nr. 42 og atter udstykninger er det endt med, at vore dages matr.-nr. 44c (Skolevej 4) ligger mellem ejendommene nr. 42c og 42e.

En kreds af Varde-borgere besluttede o. 1890 at bygge en privat skole, hvor døtre af embedsmænd, handelsstanden og håndværkere kunne gå mod betaling. I »Varde-Posten« for 26. febr. 1891 oplyses det, at et flertal ved generalforsamlingen d. 24 febr. havde vedtaget, at pigeskolen skulle ligge i »Frimurerhaven« bagved gendarmerikasernen.

Her skal lige peges på, at flere af frimurerbrødrene var aktionærer i Varde pigeskole, og nogle af dem blev bestyrelsesmedlemmer, så det var højst betimeligt, at H. C. Jensen d. 7. marts 1891 redegjorde for ejerskabet af matr.-nr. 44.

Nu begyndte udstykningen, idet aktieselskabet købte et

grundstykke, matr.-nr. 44b, på 1768 kvadratalen i havens nordvestlige hjørne til opførelse af pigeskole. Prisen var 1750 kr.

Ved indvielsen af skolen, som fandt sted søndag d. 1. nov. 1891, bød formanden for den foreløbige bestyrelse, sagfører Nonboe, velkommen og gav en oversigt over, hvorledes skolen var blevet til. Overlærer Jens Olsen holdt den egentlige indvielsestale. Håndværkerne, murermestrene J. C. Christensen og H. J. Christensen samt tømrermester J. C. Thorbøl, fik af bestyrelsesmedlem, overbanemester Michaelsen tak for både godt og billigt arbejde.

Pigeskolen begyndte sin virksomhed mandag d. 2. nov. med 70 elever. Den lededes af fru Sidenius, som i en årrække havde bestyret et pigeinstitut i Nykøbing F., og ansat som lærerinder var de to tidligere bestyrerinder af privatskoler i Varde, frøknerne Behncke og Paulsen, samt frøknerne Cathrine Andersen, Jutta Franzen (sang) og Maren Nielsen (håndarbejde).

Varde pigeskoles årsgeneralforsamling i 1896, afholdt d. 1. april, blev ledet af købmand Chrstrup. Han mente ikke, at der var grund til at tale om at standse skolens virksomhed, idet der var udsigt til en ny skolelov, som ville stille privatskoler gunstigere.

Det fremlagte regnskab viste et underskud på 113 kr. Elevtallet var for tiden 68. De afgående bestyrelsesmedlemmer frabad sig genvalg. Det var frimurerbrødrene: Nonboe, C. P. Pedersen og Rødgaard!

I stedet valgtes sagfører Oldager og købmændene N. Johansen og Th. Schmidt.

Pigeskolen virkede endnu i 2 år, men især på grund af dårlig økonomi nødtes man til at standse i juni 1898. Ca. 30 piger overflyttedes til den private realskole ved Lundgade. Formanden for bestyrelsen her, sagfører A. Harck, var i god tid underrettet, og det besluttedes at udvide klassesallet fra 6 til 8 fra det nye skoleårs begyndelse. Der blev endvidere tilvejebragt nye klasselokaler, og i løbet af sommerferien antoges 2 nye lærere.

I efteråret 1899 oprettedes i den nedlagte pigeskoles lokaler

Fig. 3. Fotografi fra Skolevej med bygningen, der opførtes i 1891 som pigeskole, og hvor der siden var forskøleseminarium. Fra 1921 til o. 1960 Teknisk Skole. Efter gl. postkort. Varde byhistoriske arkiv.

et privat forskolelærerinde-seminarium. Det var overlærer Olsen, der i forening med fru Ingeborg Christiansen-Schmidt, tidligere lærerinde ved Vejle forskoleseminarium, begyndte seminarievirksomhed på Skolevej med 12 elever. Ved indvielsen d. 1. sept. talte overlærer Olsen og provst Obelitz. Der var etableret 2 øvelsesklasser, hver på 25 børn, der ikke måtte være over 9 år.

Tilfældigt læser man i en avis for 19. juli 1904, at der i 2 dage havde været holdt afgangsprøver ved seminariet med det resultat, at 6 elever fandtes »udmærket godt skikket«, 22 var »meget godt skikket«, og 2 var »godt skikket«. Som ministeriets censor mødte cand.mag. frøken Ida Falbe-Hansen.

Seminariet blev nedlagt i 1914, og under krigen 1914-18 var der husvildeafdeling i ejendommen, og flere familier boede der.

I september 1916 købte Varde Håndværkerforening skolebygningen på Skolevej, matr.-nr. 44b, for 13500 kr. Men først i 1921 skred man til bygningens reparation og omdannelse til teknisk skole under ledelse af arkitekt Christoffer Hansen, Vejle. 1. nov. toges Teknisk Skole i brug med arkitekt Aage Bugge som forstander.

Da det i efteråret 1942 på grund af stor bolignød i Varde blev nødvendigt at afgive 9 klasseværelser i den gamle skole til husvilde, fandt man udvej for at få 6 klasser undervist på Teknisk Skole. De kunne vende tilbage efter 4 års forløb, men i tiden fremover, da børnetallet i Varde skole steg stærkt, gik man over til permanent at lade skolebørn undervise på Teknisk Skole, Skolevej 3, som for øvrigt i 1963 købtes af Varde kommune.

Den 12. august 1968 åbnedes Varde Gymnasium i midlertidige lokaler i Teknisk Skole. I det første skoleår omfattede gymnasiet 4 klasser med i alt 78 elever, og da det trak ud med opførelsen af gymnasiets nye bygninger ved Lunden, måtte skolen fortsætte på stedet også i skoleåret 1969-70. Elevtallet nåede da op på 179.

Da gymnasieeleverne var rykket ud, blev der igen plads til elever fra Sct. Jacobi skole og desuden til den nyoprettede Varde-afdeling af Ribe amtscentral for undervisningsmidler,

som virkede her i 3 år indtil september 1973, da der flyttedes til Brorsonskolen.

I de seneste år er det elever fra de alleryngste klasser, der holder til på Teknisk Skole. Senere i artiklen her følger oplysning om den i 1943 nydannede ejendom, Skolevej 1, som Varde kommune købte i 1956, og hvis bygninger siden blev nedrevet, og grunden benyttedes til udvidelse af de smås legeplads.

– Da Varde kommune i 1956 også købte ejendommen matr.-nr. 44e, Vestervold 2A, som for øvrigt senere blev bolig for Sct. Jacobi skoles pedel, var den i besiddelse af ca. 1/2 af det oprindelige Havretoft-areal.

Bygningsinspektør, arkitekt August Thuren af Frederiksberg, hidkaldt af Varde byråd, havde i aug. 1896 afgivet betænkning over tilstanden ved Varde borgerskole, derunder tilvejebringelsen af bedre undervisningslokaler, nye legepladser m.v.

Et udvalg indenfor byrådet indstillede d. 24. okt. 1896 at erhverve Frimurerhaven, og der blev 6. maj 1897 oprettet købekontrakt med ejerne, H. C. Jensen og J. M. Rødgaard, hvorefter Varde byråd køber Frimurerhaven, hvis areal er 28950 kvadratalen, for 24000 kr.

Byrådet anmodede indenrigsministeriet om approbation af købet, men i juni s.å. indsendtes til ministeriet en med 274 underskrifter forsynet adresse, hvori der anmodes om, at ministeriet ikke vil approbere Varde byråds køb af Frimurerhaven.

Adressen sendtes tilbage til Varde til byrådets erklæring, og det pågældende udvalg gav en meget udførlig begrundelse af købet, som i byrådsmøde d. 4. okt. 1897 tiltrådtes med 9 stemmer mod 3.

Ordlyden af såvel adressen fra modstanderne af købet som af byrådserklæringen optog det meste af forsiderne af Ribe Amts-Tidende for 14. og 15. oktober 1897, og af dette yderst omfattende stof gives nogle uddrag.

Af begrundelser for ikke at købe Frimurerhaven:

1. Byens dårlige omstændigheder og stilleståen efter nabo-byen Esbjergs opkomst og ualmindelige udvidelse.
2. Børnetallet i skolen er omtrent det samme, ca. 500, i de sidste 8 år.
3. Skolen er forholdsvis ikke gammel. Den har nu 16 klasseværelser, hvoraf mange store og rummelige i stuen og på 1. sal samt værelse i den ene gavl, som ved liden bekostning kan omdannes til nyt klasseværelse. – Skolen ligger på et forholdsvis højt, sundt og godt sted.
4. Skolen vil formentlig endnu i en længere årrække kunne afgive tilstrækkelig plads for skolens elever, og der findes rimelig plads på skolens grund, både foran og bagved, til legeplads for børnene i frikvartererne.
- — —
8. Den pågældende grund eller have ligger på omtrent det laveste sted og formentlig på det mest usunde sted i byen. Den består af sumpig grund og gennem samme har været afløb for rendestene, så at der til den sidste tid og tildels endnu har været ilde lugt. Den allerstørste del af grunden egner sig kun til havebrug.

Altså protesterer undertegnede skatteydere herved for autoriteterne mod det fornævnte køb, idet vi henviser til

a) køkets unødvendighed,

b) grundens uheldighed og alt for høje pris, og håbe vi således, at det høje ministerium vil sætte den tagne byrådsbeslutning ud af kraft.

Varde, i juni 1897.

(274 underskrifter)

Af byrådsudvalgets erklæring: I 1890 var indbyggertallet i Varde 4167, og efter en i 1896 ved byrådets foranstaltning foretagen folketælling var det steget til 4632. Fra 1885 til slutningen af 1896 var antallet af skolepligtige børn steget fra 476 til 740.

Legepladsen mellem den nuværende skolebygning, kirken og kirkegården er altfor lille til det nuværende børnetal. Den

er en spidsvinkel, 2541 kvadratalen stor trekant, og dens uheldige form, dens beliggenhed i flugt med gade og torv uden indhegning samt de dårlige vandafløbsforhold gør dens fortsatte benyttelse umulig og uforsvarlig.

Til påstanden om, at haven ligger på »formentlig det mest usunde sted i byen«: I tidligere tid løb der langs borgerskolens grund og kirkegården over Frimurerhaven en åben rendesten, som førte en stor del af byens spildevand ned til Varde å, og fra den tid skriver sig den i adressen omtalte ilde lugt, som nok kunne opstå, særlig i den varme sommertid. Men efter at bemeldte åbne rendesten for flere år siden er blevet afløst af en lukket og fuldstændig overdækket ledning, er det en fabel at tale om »ilde lugt«. Ethvert spor heraf er selvfølgelig forlængst forsvundet, og det er ubegribeligt, at adressen helt fortier årsagen til den ilde lugt og de foranstaltninger, der ere trufne til dens fjernelse. — —

Udvalget retter sluttelig en indtrængende anmodning til det høje ministerium om snarest muligt at meddele approbation på købet, da det er uheldigt for kommunen og uforsvarligt over for sælgerne, at sagen endnu i længere tid henstår i det uvisse.

At også mange borgere stod bag byrådsflertallet, der ønskede at købe Frimurerhaven, blev klart, da der kort før jul 1897 til byrådet blev indgivet en adresse med ca. 400 underskrifter om at købe haven og få bygget en ny borgerskole i denne.

Efter at ministeriet i 1898 i januar havde godkendt købet af Frimurerhaven, drøftede man i byrådsmøde d. 6. juni bestyrelsen af denne. Et særligt tremandsudvalg blev nedsat, som skulle arbejde videre med sagen.

Nonboe påtalte strengt den vandalisme, der drives overfor haven, idet ikke blot børn, men også voksne folk, hvem man skulle tiltro bedre forstand, slæbte af med store og sjældne buske og dele af træer. Fordi haven er kommunal ejendom, er den dog ikke allemands eje, og fortsættes der som hidtil, vil det være nødvendigt at træde strengt op mod denne uhørte vandalisme.

Allerede næste dag så man i aviserne indrykket følgende: »Frimurerhaven«. Herved advares enhver imod at afrive grene samt borttage blomster og planter af den Varde kommune tilhørende ejendom, den såkaldte »Frimurerhave«. Overtrædelse af dette forbud vil i antræffelsestilfælde blive påtalt og straffet.

I byrådsmåde d. 7. juli vedtoges det, at den nordlige del af haven overlodes skolen til brug ved ordnede lege, medens den sydlige del henlægges under forskønnelsesudvalget. Foreløbig overlades de grønne plæner til skolerne samt andre, der vil drive sport.

I den omtalte købekontrakt var der bl.a. den bestemmelse, at der nord for det solgte grundstykke, »Frimurerhaven«, skulle anlægges en 16 alen bred gade eller vej, og at der til denne måtte afgives jord fra parcellerne matr.-nr. 44a og 44e. Dette var nødvendigt for at komme fri af skoleplads og skolebygning, og der blev endda vanskeligheder for trafikken på den nye vej, der fik navnet »Sct. Jacobivej«, idet byens sprøjtehus, opført 1872, lå ved Grydergade-svinget, netop hvor vejen kom til at munde ud.

Købstæderne i Danmark kunne ifølge en lov fra 1858 indføre kødkontrol ved et tillæg til sundhedsvedtægten, men de havde ingen pligt dertil. Varde byråd besluttede i marts 1904 at indføre kødkontrol, og huset, der skulle være kødkontrolstation, blev opført på matr.-nr. 44d, »Frimurerhaven«, frit beliggende, vinkelret på Sct. Jacobivej, i en afstand af 30 m fra skolebygningen.

Ved vurdering til indtegnning i brandforsikringen noteres, at huset er 13 alen langt og lige så bredt, 6 alen højt. Det var inddelt i 4 rum, og den indre højde var 5 alen.

Det blev taget i brug ved midten af maj måned 1904, og en avis oplyser, at kødkontrollen på kontrolstationen ledes af dyrlæge Berg, medens dyrlæge Slivsgaard har tilsynet på Varde svineslagteri. Kontrollen hos byens slagtere deles imellem dem.

Kontrollen på Sct. Jacobivej tog nok især sigte på slagtere fra oplandet, som ville sælge kød på Torvet, og kødkontrolhuset var således lagt på en meget passende plads, ikke langt fra Torvet.

Fig. 4. Sct. Jacobivej før 1939. Efter maleri 1952 af pedel Chr. Eriksen efter gl. postkort. I forgrunden til højre »vestre skole«, længere tilbage gymnastiksalen, der 1911 afløste kødkontrolhuset, i baggrunden »den gamle skole« og Sct. Jacobi kirke. Til venstre bag Frimurergårdens have ses lidt af sprøjtehuset. Varde Sct. Jacobi Skole.

I 1911 opførtes en ny skolebygning i Varde, den såkaldte »Vestre skole«, der blev lagt nær op til Vestervold og ud til Sct. Jacobivej. Den indviedes d. 8. jan. 1912, og i en længere avisomtale hed det til slut: »Endelig må nævnes den moderne indretning af gymnastiklokale i det forhenværende kødkontrolhus, som er blevet forlænget med nogle fag.«

Ja, huset var blevet længere, mere end dobbelt så langt, men der måtte i en gymnastiksal også være højere til loftet. Ved indtegning til ændret brandforsikring sidst på året 1911 opgives huset at være 28 alen langt, 13 alen bredt og 8 alen højt, indvendig højde 7 alen. Og der tilføjes: Det tidligere under dette litra forsikrede hus (kødkontrolstation) er nedbrudt.

At mennesker, der i tiden 1904-1911 bemærkede det lille

nette hus, beliggende i et hjørne af den store Frimurerhave, kunne komme på den tanke, at det var en forsamlingsbygning for frimurere i Varde, er forståeligt nok. Men huset blev jo først opført ca. 6 år efter, at frimurerne H. C. Jensen og J. M. Rødgaard havde solgt haven til Varde kommune, og endelig var husets 4 rum nok ikke meget egnede til afholdelse af møder.

Det er nok mest sandsynligt, at frimurerne i Varde – der har muligvis været flere end de 6, vi har navne på – indtil 1904, da Vestjysk Broder-Samfund ophævedes, har rejst til møder i Esbjerg.

Og det kan vistnok fastslås, at der aldrig har boet frimurere i Frimurergården i Varde!

Jens Olsen døde 1911, og efter hans enkes død i 1933 overgik gården til viceinspektør Anton Grunnet Jepsen, som dog kun var ejer af den i 5 år, idet han døde i dec. 1938. I april 1942 solgte enkefru Helene Jepsen ejendommene, matr.-nr. 44a og 44e til Svend Magnus Christensen – efter hans forretnings navn populært kaldet »Svend Tip Top« – og han udstykkede nr. 44a, idet et grundstykke med den vestlige fløj af gården fik nr. 44k og frasolgtes. Denne nyoprettede ejendom blev Skolevej nr. 1.

Endvidere solgte Svend Christensen i 1943 haveparcellen nr. 44e, op mod Vestervold. Den nye ejer fandt her efter opførelse af hus en særdeles hyggelig boplads mellem plantevækst fra frimurerens tid. Det blev Vestervold 2A.

I maj 1951 blev pastor emeritus Edvard Eller ejer af Frimurergården (Grydergade 1), og efter hans død i 1964 købte tømrermester Rudolf Sveigaard Iversen gården, som på forskellig måde blev restaureret. Taget skulle fornyes, og ved den lejlighed fjernedes de dekorative gavle. Egentlig gjorde det Iversen ondt, men fagmanden fandt det umuligt at holde taget tæt ved gavlene.

Et stadig stigende elevtal i begynderklasserne samt modernisering af den gamle skole, så der blev færre klasseværelser, medførte, at den vestlige skole i 1928 forlængedes med en tilbygning ned mod Frimurerhaven. Der blev 9 klasseværelser i 3 etager samt 3 lokaler i kælderen.

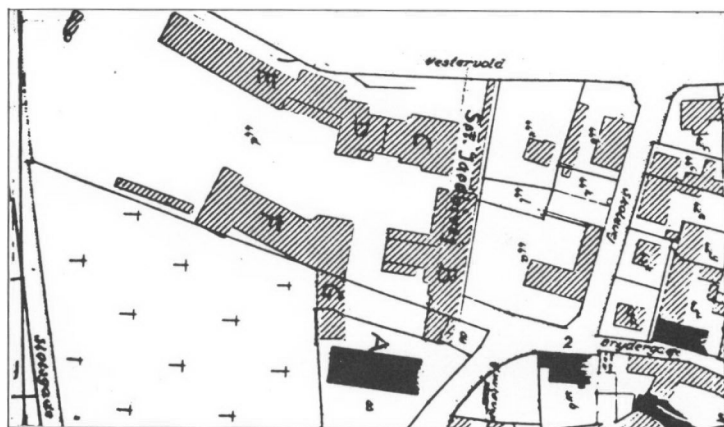

Fig. 5. Udsnit af bykort angående registrering af bevaringsværdige huse i Bevaringsplan og registrant 1976, udgivet af Varde kommune. Ejendomme med sort signatur – i registranten rød – er bevaringsværdige. Bygningerne er tegnede efter luftfoto-opmåling, så udhængende tagflader, læskure m.m. virker fortegnede. Se f.eks. den i 1911 opførte nord-syd vendende gymnastiksal, der i 1939 indpassedes i blok B.

I foråret 1939 var der planer om en udvidelse af Varde skole med opførelse af en ny bygning med gymnastiksal, skolekøkken o.s.v., og det besluttedes at nedlægge Sct. Jacobivej og bygge på denne.

I et byrådsmøde vedtoges det efter indstilling fra skoleudvalget, at der ydedes enkefru Jepsen i Frimurergården som lodsejer ved vejen en nærmere fastsat erstatning.

Ved en festlighed på skolen d. 25. nov. 1940 blev den nye, store bygning indviet. Varde kommunale skole var nu fuldt på højde med tidens krav, og de lokale autoriteter havde efterkommet den nye skolelovs bestemmelser.

Ved Sct. Jacobi skole kulminerede børnetallet d. 1. aug. 1961, da der var 1546 elever i 62 klasser. Foruden mangel på almindelige klasseværelser var der stor mangel på fagllokaler, og det gav stødet til opførelsen af den store længe, blok E, ud mod Vestervold, som i foråret 1963 nærmede sig sin fuldfø-

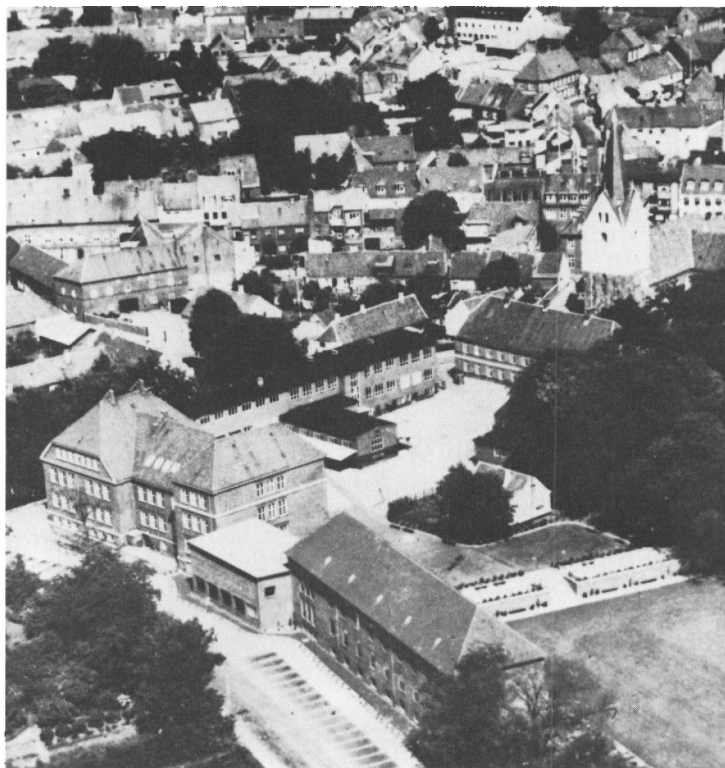

Fig. 6. Luftfoto fra 1964 med den nye blok E i forgrunden. Pedelboligen, omtrent midt i billedet, måtte nogle år senere vige for svømmehallen, blok F. Varde Sct. Jacobi skole.

relse. Af 5 klasseværelser i 2. etage var 2 så vidt færdige, at undervisning kunne påbegyndes her.

Foruden faglokaler i den store 4-etages bygning for fysik, biologi og håndgerning m.m. blev der i mellembygningen ind mod blok D to meget moderne skolekøkkener.

I forbindelse med en restaurering af omklædnings- og badeforhold ved overlærer Larsens gymnastiksal, opført 1885 – som for øvrigt nu er omdannet til et stort, moderne skolebibliotek i 3 etager – påbegyndtes opførelsen af en svømmehal i

Fig. 7. Skøjteløbere i Frimurerhaven o. 1917-18. Varde byhistoriske arkiv.

Frimurerhaven ind mod den gamle kirkegård, efter at den lille pedelbolig (fra 1912) var fjernet.

Svømmehalsbyggeriet, som først afsluttedes o. 1. juli 1969, var holdt på det jævne. Bassinet måler dog $25 \times 8,5$ m, så der kan aflægges autoriserede svømmeprover.

– Med tiden har Sct. Jacobi skole arealmæssigt fået et betydeligt omfang. Få skoler har vel til huse i så mange forskelligartede bygninger som den. Man kan ligefrem aflæse skiftende tiders arkitektur på de enkelte bygninger.

Ved kommunens overtagelse af Frimurerhaven var arealet som nævnt 28950 kvadratalen eller små 2 tdr. land. Haven var mindst lige så stor som den tilstødende kirkegård, og dens areal var igen 3 gange torvets areal! Der var altså udstrakt plads til forskellige former for sport, efter at man havde fjernet adskillige større og mindre plantevækster.

I 1909 opkom den tanke, at der kunne laves isbane i Frimurerhaven. Der dannedes et aktieselskab, Varde Isbane, som fik byrådets tilladelse til på visse vilkår at indrette en kunstig isbane på skolevæsenets sportsplads. Til en begyndelse var der stort arbejde med at planere pladsen og forsyne den med rørledninger til vandtilførsel samt med ledninger til elektrisk lys.

Når vinteren ellers ville arte sig med passende frost i læn- gere perioder og med mindre blæsende vejr, var der lagt op til frydefulde stunder, hvor små og store muntrede sig på isen.

Det blev snart almindeligt med konkurrencer og opvisnin- ger med deltagelse af såvel hjemlige som udenlandske skøjte- mestre. Så tændtes de kulørte lamper, og der kom musik på banen. Var frosten hård, fik hornblæserne halm at stå på!

Frimurerhavens egen bræmme af buske og træer – ofte snepudrede – dannede sammen med den gamle kirkegårds store træer den skønneste ramme om isbanen med det glade folkeliv.

– Isbanens historie spænder over henved 30 år, ganske vist med mange ustabile vintre, hvor tøvejr indtraf, når man ellers lige havde gjort banen klar.

Så sent som i februar 1940 var der stor skøjtefest i Varde med deltagelse af 5-600 mennesker. Og da sattes rekorden op fra 29 til 44 frostdøgn i sammenhæng!

Man har spurgt: Hvornår opkom navnene Frimurergården og Frimurerhaven? Dertil kan svares, at folk ret snart efter H. C. Jensens åbenbarelse i 1891 af de 6 mænds sameje fandt ud af, at gården ejedes af frimurere. Dertil kom i 1896 med- delelsen om, at kommunen havde lejet overlærer Olsen og flere ind i den såkaldte Frimurergård.

I diskussionerne, der begyndte ved samme tid i aviserne og andre steder om køb af haven eller ej, gik Frimurerhave- navnet ustandselig igen. Det brugtes også i skrivelserne til ministeriet, men i selve købekontrakten var der end ikke et ord om »have«, der var højst tale om »indbemeldte jordlod«.

– – Fra århundredskiftet og helt op til nyeste tid har Fri- murerhave-navnet været »autoriseret« og så indvævet i elevens og læreres liv på skolen, at man ligefrem daglig har gjort brug af det.

Evald Larsen, født 1904, lærer ved Sct. Jacobi skole 1940-1972, Elme Allé 1, Varde. Har bl.a. skrevet tekst til turistbrochure om Sct. Jacobi kirke i Varde, udgivet af Varde menighedsråd 1980, samt »Provisorietidens gendarmerikorps i Varde« i »Vestjyder fortæller« 1980. Har skrevet om Varde Skovbogades gamle gårde i Fra Ribe Amt 1979, s. 126-154.